

ПАМ'ЯТАЄМО

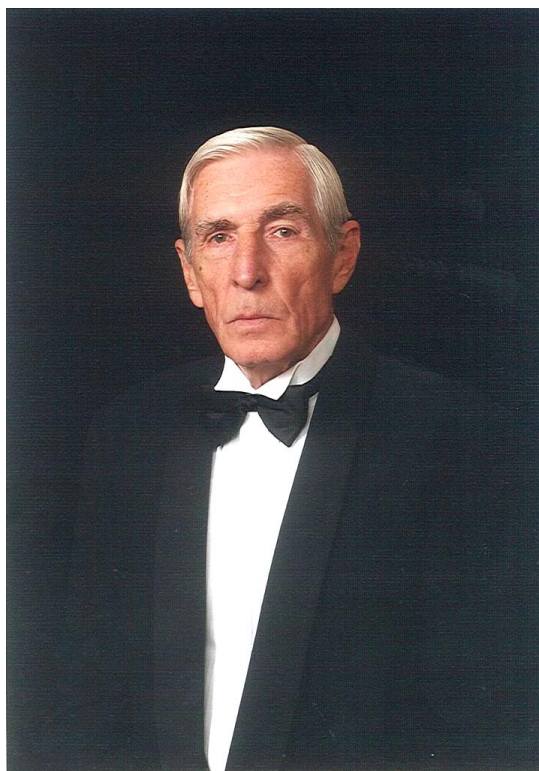
«УМИРАЮТЬ МАЙСТРИ, ЗАЛИШАЮЧИ СПОГАД, ЯК РАНУ...»

Слово на спомин про Ігоря Терентійовича Купріянова (1937–2015)

Зараз саме ці слова невпинно ятрять душу і крають серце. Відходить ціле покоління Майстрів, яке багато зробило для української незалежності. Відходить Епоха, представниками якої були люди чесні і порядні, вірні своєму покликанню і сумлінню, на долю яких випало чимало випробувань. У цей важкий для України рік, насичений трагічними подіями, спровокованими російською агресією, залишили цей світ люди, яких називали сумлінням української нації, люди, які вимріяли вільну Україну і не змогли змиритися і прийняти реальність такою, як вона є, через поважний вік, стан здоров'я і крах ілюзій, якими тішилися тривалий час. Вони дуже емоційно реагували на Майдан, смерть Небесної сотні, анексію Криму і війну на Сході України. Ці події стали останньою краплею, стресом, який пережити не вдалось...

10 червня 2015 р. на 78-му році життя після тяжкої хвороби відійшов у Вічність відомий український літературознавець і критик, член Національної спілки письменників України, кандидат філологічних наук, доцент, перший завідувач кафедри українознавства Запорізького національного університету, великий патріот України Ігор Терентійович Купріянов. Пішов у далекі засвіти, не взявши з собою нічого, а по собі залишив добру пам'ять. І настала... жахлива порожнеча, яка не дає спокою і звучить, як церковні дзвони. Скільки залишилося неказаним, недоговореним, недоосмисленим... Усе ще не наважуюсь видалити номер, не вірячи, що більше ніколи мобільний телефон не озветься тихим, інтелігентним голосом Ігоря Терентійовича... Ще й досі ловлю себе на думці, що треба порадитися з моїм учителем, але одразу повертаюсь до реальності... Його уже немає серед нас...

Народився Ігор Терентійович Купріянов 29 жовтня 1937 року в м. Вінниця. Батьки були педагогами. Коли 1937 р. українська інтелігенція потрапила у вир сталінських репресій, не оминуло лихо і їхню родину. 6 жовтня 1937 р. батько – директор Вінницького педагогічного інституту Купріянов Терентій Омелянович (1904–1938) – був заарештований, а 20 січня наступного року в Києві (у підвалі Народного дому – тоді це був будинок НКВС) – розстріляний за сфабрикованою справою. Не залишили в спокої – заарештували 26 березня 1938 р. дружину “ворога народу” і матір Ігоря – вчительку Вінницької середньої школи № 2 Ковальчук Ганну Федорівну (1907–1991). Засудили і товарняками відправили у “26-у точку” Акмолинського табору, який скорочено російською мовою називали “Алжир” (від рос. Акмолинский лагерь жен изменников родины). Перебували мати з двома маленькими синами в таборі в Казахстані протягом восьми років, аж до 1946 р. Поділяв важку долю матері і її син – майбутній науковець і письменник. Перші роки його життя пройшли за колючим дротом. Жили в бараках, у холоді та тісноті, потім – у щойно збудованому дитячому садку. Нестерпні умови життя призводили до того, що діти часто хворіли, але завжди їхнє життя рятувала людина великої душевної краси, ув'язнена, колишній кремлівський лікар Ханна Самійлівна Мартінсон, яка свого часу виликувала від менінгіту дочку Сталіна Світлану. Одне з найперших вражень – купи мертвих тіл, укладених штабелями, з бирками на пальцях ніг. На території табору для дітей ув'язнених була школа, а вчителями там були «вороги народу» – видатні вчені, академіки, представники творчої інтелігенції, письменники, які, напевне, і змогли посіяти в душах юних в'язнів зерна інтелігентності і порядності, незважаючи ні на що. Не в силах терпіти наругу наглядців, Ігор з братом зважилися на втечу, вже зайшли далеченько від табору, але наздогнав їх на коні охоронець-казах. Він шмагав нагайкою в повітрі, гнав їх назад і при цьому сам плакав, хоча міг вчинити з ними будь-що при спробі втечі. Після звільнення вони ще рік прожили в Казахстані, щоб заробити грошей на дорогу додому. Матері довелося важко працювати, жити дуже економно, щоб назбирати необхідну суму.

Ігор Терентійович Купріянов (1937-2015)

І.Т. Купріянов з колегами святкує свій 75-річний ювілей (2012)

Тільки наприкінці 1946 р. матері з синами вдалося повернутися в Україну. Але й тут їх ніхто не чекав. Житла не було. Ще довго (до реабілітації батьків у 1957 р.) Ігорю доводилось носити тавро «сина ворога народу», вислуховувати образи вчителів, комсомольських ватажків і партійних функціонерів за належність до сім'ї зрадників батьківщини: “яблуко від яблуні далеко не котиться”. Довелося звернутися по допомогу до родича, який працював дільничним міліціонером у Волинській області і видав довідку про те, що мати з синами весь цей період проживали в Україні безвизно. Це дало можливість дозвілься в школі і вступити до Луцького педагогічного інституту. Про історію свого роду і про те, що випало на його дитинство, він не любив розповідати. Про це довідались найближчі друзі вже тоді, коли Україна стала незалежною і були ухвалені рішення про реабілітацію незаконно репресованих за відсутністю складу злочину. А Народний дім у Києві, де був розстріляний його батько, Ігор Терентійович оминав до кінця життя.

Ігор Купріянов продовжив традицію свого роду, став педагогом: 1962 р. закінчив історико-філологічний факультет Луцького педагогічного інституту, 1970 р. – аспірантуру при Київському педагогічному інституті, захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Це була перша в Україні та і Союзі загалом дисертація і монографія про поетичну творчість Максиміліана Волошина. Пізніше він став провідним волошинознавцем на теренах України. Монографією „Судьба поета: (Личность и поэзия Максимилиана Волошина)”, яка вийшла друком двічі – у 1978 і 1979 рр. у видавництві „Наукова думка”, І. Купріянов започаткував сучасне волошинознавство. У ній розглядаються життя і поетична творчість, філософські, історичні, політичні та естетичні погляди різнобічно обдарованого митця на тлі еволюції суспільної думки кінця ХІХ–початку ХХ ст. Ця праця високо поцінована вітчизняною та зарубіжною літературно-науковою громадськістю.

Особливо часто Ігоря Терентійовича запрошували на різноманітні заходи, присвячені творчості М. Волошина, до Коктебеля, де і зараз знаходиться будинок-музей поета, про якого Ігор Терентійович міг розповідати годинами, причому про такі речі, про які, крім нього, ніхто і ніколи не згадував. Саме його закоханість у поезію М. Волошина і сприяла тому, що він так глибоко, як ніхто, розібрався у його поетичному світі і багато в чому жив за філософією цього поета.

Як критик досліджував сучасний літературний процес, творчість багатьох митців, зокрема М. Рильського, Л. Вишеславського, П. Ребра, М. Ласкова, О. Бродецького та ін. Наприклад, були схвально сприйняті літературною громадськістю його книги про Л. Вишеславського та М. Ласкова, критико-біографічні довідки письменників, розміщені в упорядкованому ним виданні “Русские советские поэты Украины” (1987), статті в енциклопедіях, передмови до низки поетичних збірок. Осягаючи художню систему майстрів слова, аналізуючи їхні твори в контексті літературного розвитку епохи, художніх прагнень, досягнень і втрат, І. Купріянов створював яскраві образи творчих особистостей, які запам'ятовуються шанувальникам літератури (М. Волошин, Л. Вишеславський, М. Ласков та ін). І все це досягалось завдяки тому, що критик був наділений художнім баченням предмета чи явища, естетичним смаком, віртуозно володів словом, вмів перевести розмову про літературу в мистецтво слова. Наприклад, монографія „Леонид Вышеславский: Очерк жизни и творчества”, що побачила світ у видавництві „Радянський письменник” 1984 р., – синтез літературно-наукової та літературно-критичної думки. Вона присвячена дослідженню творчості російськомовного українського поета, лауреата Національної премії України ім. Тараса Шевченка, літературної премії ім. Павла Тичини, Міжнародної премії „Дружба”, ім'я якого присвоєно одній з малих планет Сонячної системи – „Вишеславія”. У книзі розкрито світ поезії Л. Вишеславського, її витoki, зміст і художню своєрідність.

Як історика літератури І. Купріянова цікавили життя і творчість О. Блока, В. Брюсова, Є. Васильєвої, М. Волошина, М. Горького, Марка Вовчка, М. Некрасова, О. Пушкіна, І. Франка та ін. Окремим фактам життя і граням творчості цих митців він присвятив чимало глибоких і цікавих досліджень.

Необхідно окремо наголосити на тому, що І. Купріянов постійно ознайомлював літературну громадськість з художньою та епістолярною спадщиною майстрів культури. Йому належать перші публікації окремих творів Марка Вовчка, М. Волошина, Є. Васильєвої, М. Рильського, М. Зерова, П. Филиповича та ін., листів І. Франка, М. Рубакіна, Я. Щоголіва, О. Кониського, М. Грушевського, В. Брюсова, О. Блока, О. Толстого та ін. Ряд першодруків містить його книга “Джерела” (1997). Свої публікації автор супроводжував ґрунтовними коментарями, які вводили оприлюднені автографи в контексти творчості письменників. З-під пера І. Купріянова вийшло й чимало рецензій на художні та наукові книги письменників і вчених, наприклад, Л. Вишеславського, А. Костенка, Б. Мейлаха та ін. І. Купріянов є співупорядником видань “Листи до Марка Вовчка у двох томах” (1979), Марко Вовчок “Казки” (1988, 1991), упорядником, автором вступної статті та коментарів до книги М. Волошина “Киммерія” (1990).

Багато уваги приділяв І. Купріянов дослідженню літературного процесу на Запоріжжі та творчості запорізьких письменників. Ним опубліковано низку статей, рецензій на книги, зокрема П. Ребра, М. Ласкова та ін. А в надрукованому видавництвом “Хортиця” нарисі “Одержимый любовью” (1997) вчений дав читачеві “інтелектуальний портрет” поета М. Ласкова. Цією невеличкою книжечкою він ніби натякав нашим літературознавцям і критикам на необхідність нарешті розпочати широке вивчення художнього життя Запорізького краю, зокрема літературного. Велика робота була проведена І. Купріяновим як упорядником унікальної книги “Письменники Запорізького краю” (2002), що стала навчальним посібником для викладачів, студентів, учителів і учнів середніх та вищих навчальних закладів при вивченні літератури рідного краю.

Окремо слід наголосити на тому, що І. Купріянов останнім часом наважився оприлюднити виплекані роками філософські думки. У співавторстві зі своїм другом В. Дорошкевичем він надрукував двома виданнями праці “Апейрон – сутнісна основа існування людської цивілізації” (2002, 2003) і “Теория чистого ума” (2004, 2005). Пізніше, теж у співавторстві з В. Дорошкевичем написав ще одну філософську працю “Інтелектуальний сон і світова філософія” (2011). Це ноу-хау в сучасному світовому філософстві. І літературно-критичні, й історико-літературні праці письменника і вченого відзначаються глибоким аналізом розглянутих проблем, точною вивіреністю фактів, високою філологічною культурою. Вони переконують читачів у тому, що автор має свій особливий підхід до аналізу художніх явищ, неповторну манеру викладу матеріалу, свій стиль.

Із 1992 року І.Т. Купріянов – член Співки письменників України. 1998 р. Ігор Купріянов став лауреатом літературної премії імені Василя Лісняка.

Варто нагадати і про те, що Ігор Терентійович Купріянов, працюючи в Запорізькому державному університеті, у 1990 р. був, по суті, засновником і першим завідувачем кафедри українознавства. Саме за його керівництва були закладені основи викладання українознавчих дисциплін для студентів усіх спеціальностей, створена мережа курсів з вивчення української мови викладачами і співробітниками нашого навчального закладу, створене міцне підґрунтя щодо впровадження в навчальний процес державної мови, започатковані оригінальні кафедральні традиції, які є непорушними і нині. Очоливши нову кафедру, до складу якої входили переважно молоді викладачі, він професійно і результативно дбав про їхнє професійне зростання, керував їхньою науковою діяльністю, спрямовував їхні дослідження в потрібному руслі, виховав цілий ряд своїх послідовників, яким і передав згодом кафедру.

Ігор Терентійович прожив гідне життя. Насичене, гармонійне, яскраве. Чоловіком він був неординарним, мудрим, навіть унікальним. Інтелектом у всьому і завжди: у побуті, у наукових пошуках, у спілкуванні з колегами. Аристократом духу. Його аристократизм не можна було не помітити. У стосунках з людьми, особливо з жінками – лицар, джентльмен, елегантний і вишуканий. Ці риси зберігалися до останніх днів.

Усе, що робив Ігор Терентійович у своєму житті, – робив з любов'ю. Любов'ю до людей, до рідної землі, до власної подвижницької праці. Він ніколи нікому не заздрив. Але часто ставав жертвою заздрісників. Ігор Терентійович був щирим, відкритим, допомагав чим міг своїм колегам-науковцям, особливо молодим. Він умів розгледіти молоді таланти і дати їм зелене світло в науку, а не затоптати і вселити зневіру. Багато відомих нині науковців-літературознавців вважають його своїм учителем і наставником.

Він був душею компанії. В особливо відвертій і дружній атмосфері розкривався дуже цікавими гранями. Мало хто знав, як гарно Ігор Терентійович співав. Ніхто і ніколи так трепетно, з особистим переживанням тепер не заспіває «Поїзд із Варшави спогади навіяв...» на слова Ліни Костенко, не почуємо в його неперевершеному виконанні «Сміються, плачуть солов'ї...» і «На долині туман...».

Навколо нього завжди гуртувалися друзі, також інтелігенти, мислячі, з критичним поглядом на життя і тонким гумором. З Ігорем Терентійовичем можна було говорити на будь-які теми: літературознавчі, літературні, суспільно-політичні, філософські, життєві... І завжди він демонстрував енциклопедичні знання, глибоке розуміння проблеми, вміння ненав'язливо і толерантно висловити свій погляд на питання і тактовно схилити співрозмовника до нього. Здавалось, що він був обізнаним з усіх питань, які виникають. Тепер вони назавжди залишаться без відповідей... Незважаючи на поважний вік, Ігор Терентійович не був старим, його вік не відчувався. Він зберігав світлий розум, бездоганну форму, не нарікав на якісь вікові негаразди, був легким на підйом до участі в різних культурно-просвітницьких заходах Запоріжжя. З ним було комфортно...

Трагічної зими 2014 р. Ігор Терентійович перебував у Києві і ходив підтримати молодь на Майдан. Він жив у ритмі сьогодення, тримав руку на пульсі часу, глибоко переживав проблеми сучасної української політики, робив політичні прогнози, які часто збувалися, мріяв дожити до кінця війни. Але не судилося... Заповів розвіяти свій прах у його улюблених місцях – над Коктебелем, бо був упевнений, що Крим повернеться до України...

Уночі 28 вересня 2015 року Ігор Терентійович мені приснився і сказав, що тепер житиме по-іншому... Він стояв у костюмі, з краваткою, але босий. На моє питання, чому він босий, відповів, що тепер ходитиме так. І сон обірвався. Того ж дня зателефонував син Ігоря Терентійовича і сказав, що тільки-но повернувся з Криму, де виконав волю батька над Чорним морем поблизу Ялти і все зробив, як він просив. Я відразу згадала свій сон. Значить, інший світ таки існує і духовний зв'язок між нами таки є...

Світла пам'ять про велику Людину, справжнього українця, відомого літературознавця, вчителя і друга Ігоря Терентійовича Купріянова житиме серед тих, кого любив, кого навчав, з ким спілкувався і кому передавав свій неоціненний життєвий досвід.

*Стадніченко Ольга Олександрівна, к. філол. н., доцент,
завідувач кафедри українознавства
Запорізького національного університету*

Він не мав «зерна неправди за собою»

Тарас Григорович Шевченко народився 31 січня 1939 р. в селі Зелені Кошари (с. Степківка) Первомайського району Одеської області. Батьківська сім'я була дружною і працьовитою, а ще – духовно багатою. Дітей у цій родині змалечку вчили шанувати старших, бути побожними, любити рідну землю і материнську мову. А читати вони вчилися за «Кобзарем», книгою українського пророка, на честь якого і був названий Тарас Григорович. На все життя запам'ятав і часто пригадував потім він той пекучий сором, коли на його спробу говорити російською (після служби в армії на території Росії), батько зауважив: «А що це ти, сину, не по-нашому почав?».

Далі були всі життєві етапи тогочасного суспільства: середня школа, робота в радгоспі, технічне училище, служба в армії. Але незмінним лишалось одне – любов до рідного слова і невтримна тяга пізнати якомога більше його граней. Саме це бажання спонукало здібного допитливого юнака вступити на філологічний факультет Одеського державного університету імені І.І. Мечникова, по закінченні якого (1970) протягом року працював учителем української мови на Одещині. Але потяг до наукової діяльності, прагнення до більш повної самореалізації знову привели його до стін рідної alma mater, цього разу – до аспірантури, у якій навчався з 1971 по 1974 рр. У цей період значний вплив на формування світогляду і, власне, становлення молодого аспіранта справив науковий керівник його дисертації, професор Степан Пилипович Бевзенко. Вдумливий і вимогливий професор прищепив своєму підопічному вміння відповідально ставитись до виконання будь-якої роботи, у тому числі – наукової. Ці риси, виховані змолоду, Тарас Григорович удосконалював протягом життя: робив усе ретельно, старанно, виважено, інколи педантично. Показником тому можуть слугувати зразки його почерку – рівного, красивого, з правильним нахилом і написанням літер. Порядок на його робочому столі теж викликав захоплення в жіночій частині кафедри, бо кожна річ знала своє місце: завжди чиста серветка для витирання пилу, акуратно складені студентські зошити і власні записи.

По тому працював асистентом кафедри української мови Одеського державного університету. 1980 р. захистив кандидатську дисертацію, присвячену живим говіркам його малої батьківщини (територія верхів'я ріки Тилігул), і став старшим викладачем кафедри. Того ж року був переведений на посаду доцента кафедри української мови Одеського державного університету імені І.І. Мечникова.

Із 1985 року починається новий етап наукового життя доцента Т.Г. Шевченка: за конкурсом він був переведений на посаду доцента кафедри української мови Запорізького державного (згодом національного) університету. Такому повороту долі значною мірою сприяло знайомство на одній із наукових конференцій Тараса Григоровича з Віктором Антоновичем Чабаненком, що згодом став його старшим другом, порадиником, взірцем науковця. Професор Чабаненко В.А. на той час уже був авторитетним ученим, викладачем, громадським діячем Запорізького краю, який гуртував біля себе талановитих, перспективних науковців з усіх терен України.

Саме Тарасу Григоровичу передав згодом Віктор Антонович естафету очільництва Запорізького обласного об'єднання ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка, яку він з честю ніс протягом 12 років (1997–2009 рр.). За цей час йому вдалося налагодити зв'язки з українською діаспорою, її видатними представниками. Зокрема, тісна співпраця і добрі взаємини пов'язували Тараса Григоровича і Віктора Антоновича з Яром Славутичем (Григорієм Михайловичем Жученком) – випускником мовно-літературного факультету Запорізького педагогічного інституту, письменником, філософом, гуманістом, що більшу частину повоєнного життя провів у Канаді. Виходило в Тараса Григоровича надихати своїми ідеями юнаків і юнок, залучаючи їх до молодіжного крила «Просвіти».

Здавалося б, стан здоров'я, підірваного ще під час строкової військової служби на ядерному полігоні на Уралі, потребує особливої уваги, менших навантажень, більше відпочинку. Однак Тарас Григорович не зважав на такі «дрібниці», часто з поганим самопочуттям їдучи до Києва на збори Конгресу українських націоналістів, засідання президії ВУТ «Просвіта», організовуючи й беручи участь в акціях під їхньою егідою.

За три роки після переїзду до Запоріжжя, у 1988–1993 рр., Т.Г. Шевченко був обраний за конкурсом на посаду завідувача кафедри української мови Запорізького державного університету. На цій посаді та в подальшій науково-викладацькій діяльності Тарас Григорович Шевченко виявив себе як порядний, людяний, високоморальний Інтелігент з великої літери. Недарма за всі чесноти, що були властиві Тарасові Григоровичу, колеги називали його совістю кафедри.

За плечима доцента Шевченка Т.Г. 55 років трудового стажу, з них 27 – у Запорізькому університеті. Науковий доробок ученого досить вагомий – близько 60 праць. Викладацька діяльність, крім діалектології, охоплювала ще й синтаксис. Колеги часто консультувались із ним щодо певних питань діалектології, синтаксису і завжди отримували кваліфіковану коректну відповідь.

Не зупиняючись на досягнутому, доцент Шевченко працював над потенційною докторською дисертацією, у якій мала розглядатись фонологічна система говорів дністрово-бузького межиріччя, зібрав репрезентативний фактаж, але на шляху її остаточного завершення постали труднощі технічного характеру.

Крім наукових, залишилось кількадесят публіцистичних розвідок, у яких простежується чітка громадянська позиція автора, його небайдужість до подій в Україні. Вони надруковані в регіональних та всеукраїнських ЗМІ, таких, як: «Запорізька правда», «Запорозька Січ», «Просто», «Слово Просвіти», «Свобода», «Нація і держава», «Літературна Україна». Йому боліла Україна, і він жив її болями, переживав її здобутки і втрати, вірив у краще майбуття. Його патріотизм був не показним, не «шароварним», а трепетним, інтимним, як у ставленні до коханої.

Водночас Тарас Григорович мав ніжну душу: любив квіти, дбайливо плекав їх повсюди – на дачі, вдома, на кафедрі. Навіть одну зі своїх онук попросив назвати «квітковим» іменем – Лілія. І донині на кафедрі половина квітів – від нього.

І вже в поважному віці залишався струнким, підтягненим, імпозантним. Проникливо читав зі сцени поетичні й прозові твори. Ніколи не нарікав на свій вік чи фізичний стан. А які тости він виголошував французькою, жартуючи при цьому, що «шліфував її в одеській Сорбонні».

Активну громадську діяльність Тарас Григорович не полишав до останніх днів свого життя. Ще навесні він у кафедральному колі ділився сумною звісткою про смерть

старійшини української діаспори Пилипа Миколайовича Тараненка, який переймався відродженням національного руху в Україні, придбавши свого часу на власні кошти офіс для Запорізького обласного об'єднання ВУТ «Просвіта», а вже 5 червня 2015 р. відлетіла на райські острови і душа Тараса Григоровича.

Вагомий внесок Тараса Григоровича в розбудову держави й піднесення національної свідомості був поцінований орденом «За заслуги» III ступеня, медаллю «Будівничий України» Всеукраїнського Товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, ювілейною медаллю на честь 90-річчя від дня народження Степана Бандери.

Однак найголовніша нагорода – це невмируща пам'ять про Тараса Григоровича Шевченка, збережена в серцях усіх, з ким звела його Доля.

Стовбур Л.М., к. філол. н., доцент